

Universiteit Utrecht

Na Pisa de lente
17 november 2022

Van oppervlakkig naar betekenisvol lezen!

Of: hoe het roer om moet in ons leesonderwijs

Patrick Rooijackers

promovendus UU, via Dudoc Alfa-beurs;
toetsdeskundige bij Stichting Cito

(en leraar Nederlands)

Doel van de leestaak

Je schrijft een betoog over het nut van de 'meritocratie' en verzamelt argumenten waarom een meritocratie wel én niet een goede zaak is.

Wat ga je daarvoor doen?

Lees deze tekst en selecteer voor jezelf de argumenten voor of tegen. Vervolgens ontvang je drie begripsvragen; de tekst is dan niet langer raadpleegbaar.

Koester de meritocratie

[1] We kunnen ons gelukkig prijzen dat het nieuwe kabinet een aantal opvallend competente leden telt. Deze ministers en staatssecretarissen zijn uiteraard nooit uitsluitend gekozen op basis van kwaliteit, maar ze staan niet op het bordes dankzij familiebanden, afkomst, blinde loyaliteit aan de leider of steekpenningen. We weten niet beter; onze samenleving is het schoolvoorbeeld van een moderne meritocratie.

[2] De meritocratie staat echter steeds meer in een kwaad daglicht. Het leidt immers tot arrogant gedrag als de elite zich superieur voelt aan de rest en hun kinderen voortrekt via bijles en relaties. Dergelijke 'erfelijkheid' is extra funest als schooltests in feite sociaal-culturele aanpassing meten in plaats van intelligentie. Vanuit alle kanten groeit dus het verzet tegen de meritocratie.

[3] Maar is dat terecht? Singapore is het beste voorbeeld van een meritocratisch land dat zich vanaf de jaren zestig heeft ontwikkeld van een zompig vissersdorp tot een van de meest welvarende naties. Er bestaat een directe relatie tussen innovatie, welvaart en een meritocratisch systeem. Door een meritocratische bril krijgt ook veel een andere draai. Migrantenvrijden zijn dan niet zomaar gelukzoekers maar mensen met ondernemingszin die de kans moeten krijgen hun talenten in te zetten in hun nieuwe vaderland. (...)

Koester de meritocratie

[Redacted text block]

Vragen

- 1 Op welke vier gronden is het nieuwe kabinet *niet* gekozen?
- 2 Vanaf wanneer ontwikkelde Singapore zich tot een welvarende natie?
- 3 Noem uit alinea 2 drie signaalwoorden en geef aan welk tekstverband ze aanduiden.

Wat problematiseer ik hier?

- doelstelling bij leestaken
- raadpleegbaarheid van de tekst
- functie van de begripsvragen
- uitlijning tussen doelstelling en verwerkingstaak (vragen)

→ *maar wel*: typische vragen die we stellen in de leesles!

Wat ga ik doen?

Deel 1: Wat gaat er nu (vaak) niet goed bij de leestaken die we in de leesles Nederlands gebruiken?

Deel 2: Hoe kan het beter?

Kaders:

lessen tekstbegrip bij zakelijke teksten in het schoolvak Nederlands, met name op havo en vwo

Beeldbepalend in leergangen Nederlands h/v: tekst met begripsvragen

Kenmerken:

- geen betekenisvolle context
- geen duidelijk leesdoel
- vaak voorafgegaan door een voorgeschreven leesaanpak (precies, zoekend lezen, etc.)
- individuele stil-leestaak
- tekst blijft raadpleegbaar
- systeemloze vragen: ze gaan op tal van subdomeinen in ('grabbelton')

42 Hoofdstuk 2
Lezen Lezen

Je leert over deelonderwerpen.

Startopdracht Lees tekst 1.
1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Zoek bij elk van de alinea's 2, 3 en 4 een kopje dat het beste bij die alinea past. Kies uit: *Artiestennaam – Bedriegers – Hordes bewonderaars – Onveilig – Praktisch*. Licht je keuze toe.

Tekst 1 Echte handtekening?

[1] Je ziet het vaak na een concert, wedstrijd of een ander optreden: rijen fans die graag een handtekening van hun idool willen hebben. Maar gebruiken sterren eigenlijk hun echte handtekening als ze handtekeningen uitdelen?

[2] Over het algemeen niet. Soms vanwege veiligheidsredenen, want je maakt het oplichters natuurlijk wel heel erg makkelijk als je je echte handtekening overal laat rondslingeren.

[3] Er is nog een reden: sterren hebben speciaal voor fans een 'mooie' handtekening, waarin hun naam duidelijker te herkennen is dan in hun echte handtekening. Vaak gebruiken beroemdheden bijvoorbeeld alleen maar hun voornaam of de beginletters van hun naam bij het uitdelen van handtekeningen. Dat is vooral handig, want die krabbel is snel te schrijven als ze voor de hordes bewonderaars moeten signeren.

[4] Dat sterren geen echte handtekening zetten, komt natuurlijk ook doordat ze vaak een andere naam gebruiken. De meeste fans zullen dan ook vooral blij zijn als er Lady Gaga op hun arm, T-shirt of kladblok staat. Minder gelukkig zijn ze waarschijnlijk met Stefani Joanne Angelina Germanotta – ook al is dat de echte naam van de populaire Amerikaanse zangeres.

Naar: Elij Posthumus, Quest, mei 2014

Theorie Deelonderwerpen
video-uitleg

Een tekst is vaak verdeeld in een **inleiding**, een **middenstuk** (liern) en een **slot**. In het middenstuk – het grootste tekstdeel – staat de meeste informatie over het onderwerp. In dit deel van de tekst worden meestal verschillende aspecten (kanten, delen) van het onderwerp besproken. Dit noemen we **deelonderwerpen**. Bij het onderwerp 'film' passen bijvoorbeeld de deelonderwerpen 'actiefilm', 'griezelfilm' en 'sciencefiction'. Soms bestaat een deelonderwerp uit één alinea, soms vormen enkele alinea's samen een deelonderwerp. In dat laatste geval staat er weleens een tussenkopje boven het tekstgedeelte.

Tekst:
goed (vooraf-)
lezen?

Waarom deze taak?

Ideale scenario

vragen

Antwoorden

Leesvaardigheid!

Is dit het realistische scenario?

In hoeverre bepaalt vooraf-lezen de vraagbeantwoording?

→ twee studies uit promotieonderzoek

1) Studie 1: beschrijvend *mixed-method*-onderzoek*

- doel: verschillen beschrijven tussen jongere en oudere vwo'ers
- oogbewegingsregistratie bij 52 vwo-leerlingen (vwo 2, 4 en 6)
 - observatie van vooraf-lees- én antwoordgedrag
 - instructie: tekst **goed** vooraf bestuderen!
 - enkel diep-begripsvragen beantwoorden
- daarna: interview met leerlingen over hun antwoordgedrag

* Rooijackers, Van Silfhout, Schuurs, Mulders, & Van den Bergh (2020)

Resultaten onderzoek: Doet goed vooraf-lezen ertoe?

vooraf-lezen: lineair en nogal oppervlakkig.

- weinig verschillen tussen jaarlagen

vragen beantwoorden: langdurig en arbeidsintensief

- veel verschillen tussen jaarlagen

relatie tussen vooraf lezen en beantwoorden?

- nauwelijks relaties aantoonbaar

tekst vooraf-lezen
langer kernzin lezen
meer strategisch lezen

vragen beantwoorden
beter antwoordgedrag
goed antwoord

In hoeverre bepaalt goed vooraf-lezen de vraagbeantwoording?

Onderzoek 2: (quasi-)experimenteel onderzoek*

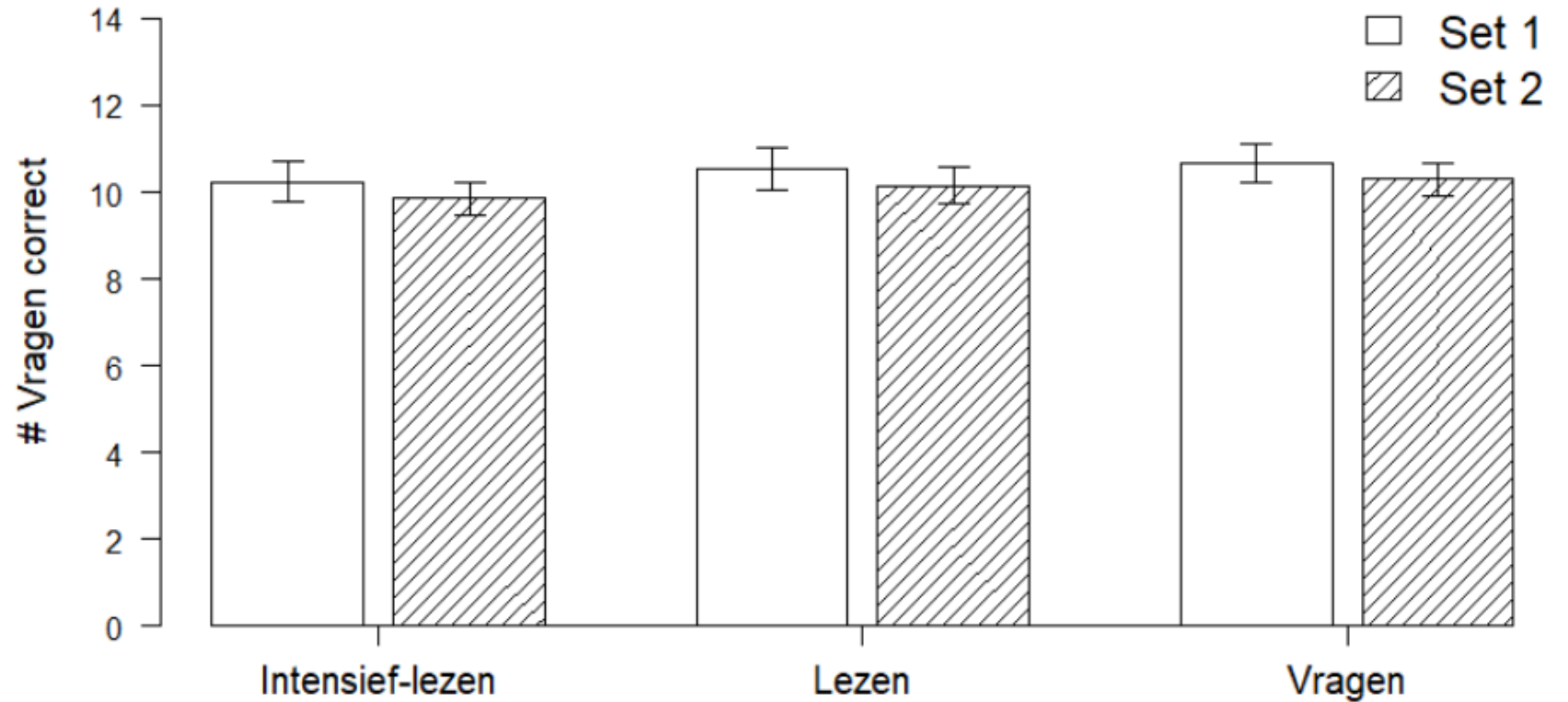
- leestoets onder vwo 5-leerlingen (N = 398)
- bestaand CSE-materiaal: twee sets van negen vragen
- dieper-begripsvragen
- status van het **vooraf lezen** gemanipuleerd, in drie condities:
 - 1) intensief tekst vooraf-bestuderen
 - 2) 'gewoon' tekst vooraf-bestuderen
 - 3) met de vragen beginnen

* Rooijackers, Van Silfhout, Schuurs, & Van den Bergh (2021)
winnaar van de prijs 'beste artikel in Pedagogische Studiën in 2021'

Resultaat

* geen significant verschil in score tussen de drie condities

* conditie 3 ('begin met de vragen'): absoluut hoogste score!

Hoe dit (ontbrekend) resultaat te duiden?

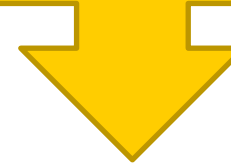
Resultaten sluiten goed aan bij internationale onderzoeksliteratuur:

- 'Gewoon' vooraf-lezen draagt bij aan een betere beantwoording van de vragen.
 - Vooraf leest men met minimale inspanning want dat volstaat voor deze taak.
 - Vragen stellen bij een tekst triggert een diepere verwerking van de tekstinhoud.
 - Pas bij de taak (vragen) begint men met 'dieper lezen'.
- Tekst met vragen: misschien als leestoets geschikt...
- maar zeer beperkt als 'leestrainingstaak'

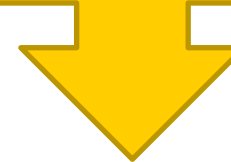
vooraf-lezen

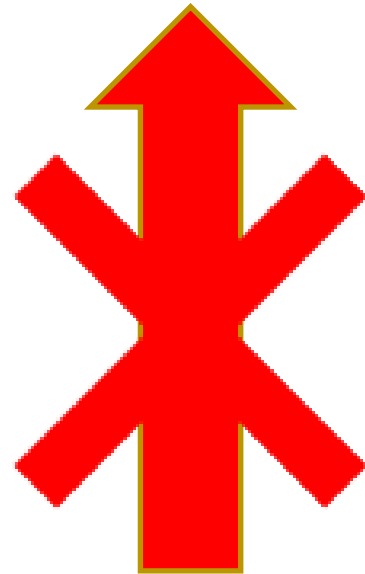
vragen

goed herlezen

antwoorden

realistisch scenario:
'vraagvaardigheid!'

Vraagvaardigheid? Of leesvaardigheid?

- Kritiek van 'vraagvaardigheid' is misleidend
 - immers, heel vaak lees je om een bepaalde onderzoeksvraag te beantwoorden
- Je kweekt er geen zelfstandige lezers mee...

Wat dan te doen in de leesles Nederlands?

- Laat deze taak de leesles niet domineren!

Deel 1) Hoe staat het ervoor? Mijn conclusie?

De gemiddelde leesles Nederlands:

- maakt gebruik van een eenzijdige, smalle taak die leerlingen niet zelfstandig 'diep' leert lezen
- en lijkt zo vooral 'vraagvaardigheid' te stimuleren

Deel 2: Hoe moet het dan wel?

In mijn proefschrift doe ik elf aanbevelingen ...

Ik hou het hier bij vier aanbevelingen!

... en ik eindig met drie concrete lessuggesties

a) Van contextloos naar **betekenisvol** lezen!

Niet: lees deze tekst en maak de vragen ...

* soms: de 'expliciete' leesles:

- Voorzie leesopdrachten van een duidelijke context en een helder doel
- Bied verwerkingsopdrachten die logisch volgen vanuit deze context en dit doel

* vaak: de 'impliciete' leesles:

- Integreer leestaken in andere taaldomeinen (schrijven, discussiëren, etc.)
- Of koppel leestaken aan leerinhoud binnen het schoolvak Nederlands (taalkunde, letterkunde, Ned. maatschappij)

b) Praat over **het leesproces**

* Een expliciete leesles?

- Richt je dan niet primair op het product (antwoorden op vragen)
 - Maar praat met elkaar over hoe je leest!
 - Modeling – maar focus dan op hoe leerlingen zelf lezen!
-
- Praat met elkaar over welke strategieën leerlingen tijdens het doornemen van de tekst gebruiken
(en bespreek dan niet de manieren van lezen – globaal, oriënterend, zoekend lezen – maar échte strategieën!)
 - Praat met elkaar over hoe leerlingen via structuurmarkeringen de gedachtegang in de tekst kunnen blootleggen

c) Bied een **breed scala** aan teksten en taken aan

Niet steeds de kwaliteitstekst uit NRC ... en dan vragen erbij .. maar:

* Ga uit van een **breed scala** aan teksten:

- narratieve teksten (fictie: *waarom niet?*)
- alledaagse teksten (brief van gemeente, studiebeurs-aanvraag, studie-informatie van opleiding etc.)
- internetteksten (!)
- teksten met grafieken, tabellen, etc. (*multiple text comprehension*)
- havo/vwo bb: wetenschappelijke teksten

* Ga uit van een **breed scala** aan taken:

- samenvattingstaken
- sorteertaken
- mindmaps
- argumentatietaken
- ordeningstaken van informatie uit meerdere teksten

d) Heb oog voor hogere-orde-begrip

- * Niet steeds letterlijk begrip!
 - * Bied ook ruimte voor evalueren en reflecteren
- Maak leerlingen 'informatiegeletterd', de 21e-eeuwse vaardigheid bij uitstek (Kirschner, 2017)

→ meervoudig-tekstbegrip

- Laat leerlingen werken met meerdere teksten over één onderwerp.
- Gebruik veel, zeer diverse internetteksten.
- Leer ze integreren en synthetiseren.
- Bespreek betrouwbaarheid, bruikbaarheid, kwaliteit.

Kortom,

- betekenisvol, logisch lezen
- relevant voor school, studie en alledaagse leven
- met oog voor hoe leerlingen (beter kunnen leren) lezen
- vanuit een breed scala aan teksten en taken
- gericht op het begrijpen, integreren en evalueren van informatie

Concreet?

Vb. 1

Betekenisvol lezen van één tekst

- 1) Bied een scenario aan: 'Je houdt een debat over ...'
- 2) met daaraan gekoppeld doel: 'Je inventariseert daarom aanvaardbare, overtuigende argumenten ...'
- 3) Laat leerlingen (al dan niet individueel of in duo's) een tekst pittig lezen, vanuit deze opdracht; ze mogen aantekeningen maken.
- 4) Neem de tekst in en laat ze een logische verwerkingsopdracht maken: 'Geef vijf aanvaardbare, overtuigende argumenten ..., met feitelijke subargumentatie ...' *Hamer erop dat vijf antwoorden noodzakelijk zijn.*
- 5) Bespreek de resultaten en bespreek hoe ze in de tekst de argumenten hadden kunnen herkennen.

Herkent u de
openingsopdracht?

Vb. 2

Vaststellen van **kwaliteit** van informatie uit meerdere bronnen

- 1) Selecteer vooraf tien teksten op internet over waarom je je (wel/niet) moet laten vaccineren tegen Covid-19.
- 2) Bied ze zónder bronvermelding en auteursinformatie aan.
- 3) Laat leerlingen de tien teksten op kwaliteit rangordenen op basis van tekstkenmerken, waarbij ze criteria moeten expliciteren.
Bespreek klassikaal de bevindingen en selectiecriteria.
- 4) Bied de bronvermelding aan en laat leerlingen informatie opzoeken over bron en auteur.
- 5) Laat ze opnieuw de tien teksten op kwaliteit rangordenen.
Bespreek klassikaal de bevindingen en selectiecriteria.

Een conclusie?

* Het roer mag weleens om ... !

* Weg van reductionistische visie op tekstbegrip

“Geen timmerman schaaft met zijn duimstok. Hoe wil men dan leerlingen opvoeden met behulp van iets dat essentieel bedoeld is als *meetinstrument?*” (Feltkamp, 1974)

* Naar betekenisvol leesonderwijs!

Universiteit Utrecht

... zijn er nog vragen?

Meer weten? Vragen, opmerkingen etc.:

p.j.h.rooijackers@uu.nl

